

MARGARET TETCHER ICHKI SIYOSATI

Tursunmurodova Marjona Abduvali qizi
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti Tarix fakulteti talabasi.

Annotatsiya

Mazkur maqola Buyuk Britaniya sobiq bosh vaziri Margaret Tetcherning ichki siyosatiga bag'ishlangan. Unda 1979–1990-yillarda amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar, xususiylashtirish siyosati, ijtimoiy himoya tizimidagi o'zgarishlar va kasaba uyushmalari bilan to'qnashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, Tetcherizm tushunchasining asosiy tamoyillari, uning jamiyatdagi ta'siri va merosi yoritiladi. Maqola tarixiy voqealarga tayanib, Tetcher davrining Britaniya jamiyatiga ta'sirini chuqur ochib beradi.

Kalit so'zlar: Margaret Tetcher, ichki siyosat, xususiylashtirish, Tetcherizm, iqtisodiy islohotlar, kasaba uyushmalari, ijtimoiy tengsizlik, Buyuk Britaniya, konservatizm, ayol siyosatchi.

Annotation

This article focuses on the domestic policy of former British Prime Minister Margaret Thatcher. It analyzes the economic reforms implemented between 1979 and 1990, including privatization, changes in the welfare system, and confrontations with trade unions. The article also explores the core principles of Thatcherism, its impact on British society, and the long-term legacy of her leadership. Based on historical events, the paper provides an in-depth assessment of how Thatcher's policies transformed the United Kingdom domestically.

Keywords: Margaret Thatcher, domestic policy, privatization, Thatcherism, economic reforms, trade unions, social inequality, United Kingdom, conservatism, female politician.

Аннотация

Данная статья посвящена внутренней политике бывшего премьер-министра Великобритании Маргарет Тэтчер. В ней анализируются экономические реформы, проведённые в 1979–1990 годах, включая приватизацию, изменения в системе социальной защиты и противостояние с профсоюзами. Также рассматриваются ключевые принципы тэтчеризма, его влияние на британское общество и политическое наследие. Статья опирается на исторические события и даёт глубокий анализ воздействия политики Тэтчер на внутреннее развитие страны.

Ключевые слова: Маргарет Тэтчер, внутренняя политика, приватизация, тэтчеризм, экономические реформы, профсоюзы, социальное неравенство, Великобритания, консерватизм, женщина-политик.

Kirish. XX asr siyosiy tarixida Margaret Tetcher o'zining qat'iyati, konservativ mafkuraviy yondashuvi va chuqur iz qoldirgan siyosiy qarorlari bilan ajralib turadi. 1979-yilda Buyuk Britaniyada birinchi ayol bosh vazir sifatida saylangan Tetcher, 1990-yilgacha o'z lavozimini saqlab qolgan holda, zamonaviy Britaniya tarixidagi eng uzoq xizmat qilgan bosh vazirga aylandi (Campbell, 2011). Tetcher davrida amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar, xususiylashtirish siyosati, kasaba uyushmalarini cheklash va ijtimoiy tengsizlikka oid qarashlar jamiyatda keskin bahs-munozaralarga sabab bo'ldi (Gamble, 1988). Ba'zilar uni millatni iqtisodiy inqirozdan qutqargan qahramon deb hisoblashsa, boshqalar uni ijtimoiy tengsizlikni chuqurlashtirgan shafqatsiz lider deb hisoblashadi (Jenkins, 2006).

Asosiy qism. Margaret Hilda Roberts (Tetcher uning erlik familyasi) 1925-yil Angliyaning Linkolnshir grafligida joylashgan Granthem shahrida tavallud topgan. Uning oila a'zolari kichik tadbirkorlik bilan, otasi Alfred Roberts bo'lsa siyosiy faoliyat bilan ham shug'ullanardi. Xususan, Granthem meri lavozimida ishlagan otasi Margaretni Oksford universitetiga o'qishga kirishiga ko'maklashadi. 1943-yil, Ikkinchi jahon urushi avj olgan paytda Margaret Oksford universitetining Somervill kolleji kimyo yo'nalishiga o'qishga kiradi. Uning bu yerdagi ustozlaridan biri, Nobel mukofoti laureti Doroti Hojkin edi. Tetcher Oksforddagi Somervil kollejida kimyo bo'yicha tahsil olgan va advokat bo'lishdan oldin qisqa muddat tadqiqotchi kimyogar bo'lib ishlagan. 1950 va 1951-yillardagi umumiy saylovlarda Roberts Dartforddagi leyboristlar o'rindig'iga konservativ nomzod bo'lgan. Mahalliy partiya uni o'z nomzodi sifatida tanladi, chunki u faol notiq bo'lmasa ham, Roberts yaxshi tayyorgarlik ko'rgan va javoblarida qo'rqmas edi. Bo'lajak nomzod Bill Dides shunday deb eslaydi: "U og'zini ochgach, qolganlarimiz ikkinchi darajali ko'rinishni boshladik". U eng yosh va yagona ayol nomzod sifatida OAV e'tiborini tortdi; 1950-yilda u mamlakatdagi eng yosh konservativ nomzod edi. U ikkala holatda ham Norman Doddsga yutqazdi, lekin leyboristlar ko'pchilikni 6000 ga, keyin esa yana 1000 kishiga kamaydi. Ammo bu holat Margaret Tetcherni havotirga solmadi. Kampaniyalar davomida uni ota-onasi va 1951-yil dekabrda turmushga chiqqan bo'lajak turmush o'rtog'i Denis Tetcher qo'llab-quvvatladi. Uning siyosatga kirib kelishi va bu sohada o'z o'rnini topishida turmush o'rtog'ining o'rnini katta bo'ldi. U doim ayolini qo'llab quvvatladi. Keyinchalik egizaklari tug'ilganda faoliyatida biroz uzilishlar bo'ldi. Lekin bu uzoqqa cho'zilmadi. Margareta Tetcher bu haqida shunday deydi «egizaklar menga katta to'siq bo'lmasligini anglab yetdim». U shunday qattiyat sohibasi edi. Onalik va siyosatni teng olib keta oladigan darajadagi matonat egasi edi. Margaret Tetcher

shunday deydi: «Mening hayotimda ayol vazir bo'lmagan». Keyinchalik u o'zi vazir bo'lish darajasiga erishdi.

U 1959-yilgi saylovlardagi og'ir kampaniyadan so'ng deputat etib saylandi. Yangi qonun loyihasini taklif qilish uchun orqa tarafdorlar uchun lotereyada o'tkazilgan omadli natijasidan foydalanib, Tetcherning birinchi nutqi, g'ayrioddiy tarzda, uning shaxsiy a'zosi qonun loyihasini qo'llab-quvvatlash edi. Davlat organlari (yig'ilishlarga qabul qilish) 1960-yildagi qonun, mahalliy hokimiyat organlarining umumiy yig'ilishini o'tkazish; qonun loyihasi muvaffaqiyatli bo'ldi va qonunga aylandi. 1961-yilda u Konservativ partiyaning rasmiy pozitsiyasiga qarshi chiqdi va qayinni sud tomonidan jismoniy jazo sifatida tiklash uchun ovoz berdi. Tetcher tarixda bunday lavozimga ega bo'lgan eng yosh ayol bo'ldi va 1959-yilda saylangan birinchi deputatlar orasida ko'tarildi. Bu uning siyosat sohasiga tashlagan dadil qadamlaridan biri edi. Konservatorlar 1964-yilgi saylovda mag'lub bo'lgach, u uy-joy va yer bo'yicha matbuot kotibi bo'ldi. Bu lavozimda u o'z partiyasining ijarachilarga kengash uylarini sotib olish huquqini berish siyosatini yoqladi. U 1966-yilda maxfiy g'aznachiligi jamoasiga ko'chib o'tdi va G'aznachilik vakili sifatida mehnatning majburiy narx va daromad nazoratiga qarshi chiqdi va ular beixtiyor iqtisodni buzadigan ta'sirlarni keltirib chiqarishi haqida bahslashdi Edvard Xit boshchiligidagi Konservativ partiya 1970-yilgi umumiy saylovda g'alaba qozondi va Tetcher Vazirlar mahkamasiga Ta'lim va fan bo'yicha Davlat kotibi etib tayinlandi. Tetcher bir necha kunlik lavozimda ishlagandan so'ng, konsultatsiya jarayonidan o'tmasdan, har tomonlama tushunishga majburlashga uringan 10/65-sonli Leyboristlar sirkulyarini bekor qilganida, bahs-munozaralarga sabab bo'ldi. U buni amalga oshirish tezligi uchun qattiq tanqid qilindi. Shunday qilib, u o'zining yangi siyosatini ishlab chiqdi (10/70-sonli sirkulyar), bu mahalliy hokimiyatlarni keng qamrovli bo'lishga majbur qilmasligini ta'minladi.

Tetcher Lord Rotshildning 1971-yildagi bozor kuchlarining tadqiqotni hukumat tomonidan moliyalashtirilishiga ta'sir qilishi haqidagi taklifini qo'llab-quvvatladi. Garchi ko'plab olimlar bu taklifga qarshi bo'lishsa-da, uning tadqiqot tajribasi uni begonalar moliyalashtirishga aralashmasligi kerakligi haqidagi da'volariga shubha bilan qaratgan. Departament ko'proq mahalliy ta'lim organlariga grammatikalarni yopish va umumiy o'rta ta'limni qabul qilish bo'yicha takliflarni baholadi. Tetcher ta'limning bosqichli o'rta zamonaviy - grammatik maktab tizimiga sodiq bo'lgan va gimnaziyalarni saqlab qolishga harakat qilgan bo'lsa-da, ta'lim kotibi sifatidagi faoliyati davomida u 3612 taklifdan faqat 326 tasini (taxminan 9 foiz) rad etdi. Maktablarni keng qamrovli ta'limga aylantirish; umumta'lim maktablariga qatnaydigan o'quvchilarning ulushi natijada 32 foizdan 62 foizga o'sdi. Shunga qaramay, u 94 ta gimnaziyaning saqlab qolishga muvaffaq bo'ldi. U lavozimidagi dastlabki oylarda hukumatning xarajatlarni qisqartirishga urinishlari tufayli jamoatchilik e'tiborini tortdi. Bu uning xalq orasidagi obro'yiga ta'sir qildi. Aholi orasida u haqida salbiy fikrlar avj

oldi. U maktablardagi akademik ehtiyojlarni birinchi o'ringa qo'ydi, davlat ta'lim tizimiga davlat xarajatlarini qisqartirishni boshqarar ekan, natijada etti yoshdan o'n bir yoshgacha bo'lgan maktab o'quvchilari uchun bepul sut bekor qilindi. Uning fikricha, agar maktablar sut uchun to'lanadigan bo'lsa, kamdan-kam bolalar azob chekishadi, lekin kichik yoshdagi bolalarga har kuni ovqatlanish uchun 0,3 imperator pinti (0,17 L) berishga rozi bo'ldi. Sut hali ham tibbiy sabablarga ko'ra talab qilingan bolalarga beriladi va maktablar hali ham sut sotishi mumkin edi. Sut qatorining oqibatlari uning qat'iyatini qattiq lashtirdi. Keyinchalik Vazirlar Mahkamasi hujjatlarida uning siyosatga qarshi chiqqani, ammo G'aznachilik uni majburlagani aniqlandi. Uning qarori leyboristlar va matbuotning norozilik bo'ronini qo'zg'atdi. Unga «Margaret Tetcher, Sut Snatcher» laqabini oldi. Keyinchalik u xotiralarida «men bu voqeadan saboq oldim «deb yozadi.

Tetcher 1979-yil 4-mayda bosh vazir bo'ldi. 1980-yillar davomida Tetcherni dunyodagi eng qudratli ayol deb atashgan. Tetcher Britaniyada irqiy taranglik kuchaygan bir paytda muxolifat yetakchisi va bosh vazir edi. 1977-yilgi mahalliy saylovlar paytida The Economist shunday izoh berdi: «Tori to'liqini kichikroq partiyalarni, xususan, o'tgan yilga nisbatan aniq pasayishdan aziyat chekkan Milliy frontni [NF] botqiniga olib keldi». 1978-yilda World in Action jurnaliga bergan intervyusidan so'ng uning so'rovlardagi o'rnini 11% ga ko'tarildi va u «Britaniya xarakteri demokratiya, qonunlar uchun shunchalik ko'p ish qildi va butun dunyo bo'ylab shu qadar ko'p ish qildiki, agar u botqoq bo'lib qolishidan qo'rqish bo'lsa, odamlar reaksiyaga kirishib, ularga ko'proq dushmanlik bilan munosabatda bo'lishadi», dedi. Bu mamlakatning xilma-xilligi, ozchilik katta bo'lish bilan tahdid qilgan paytda, odamlar qo'rqib ketishadi. 1979-yilgi umumiy saylovda Konservatorlar NFdan ovoz oldi, ularning qo'llab-quvvatlashi deyarli barbod bo'ldi. 1979-yil iyul oyida Tashqi ishlar vaziri Lord Karrington va ichki ishlar vaziri Uilyam Uaytlou bilan bo'lib o'tgan uchrashuvda Tetcher osiyolik muhojirlar soniga e'tiroz bildirdi. Tetcherning iqtisodiy siyosatiga monetaristik fikrlash va Milton Fridman va Alan Valters kabi iqtisodchilar ta'sir ko'rsatdi. U o'zining birinchi kansleri Jefri Xou bilan birgalikda daromadga to'g'ridan-to'g'ri soliqlarni pasaytirdi va bilvosita soliqlarni oshirdi. U pul massasining o'sishini sekinlashtirish uchun foiz stavkalarini oshirdi va shu bilan inflyatsiyani pasaytirdi. davlat xarajatlari uchun naqd pul cheklovlarini joriy etdi va ta'lim va uy-joy kabi ijtimoiy xizmatlarga xarajatlarni qisqartirdi. Oliy ta'limning qisqarishi Tetcherning hukumat majlisining 738–319 ovozi va talaba petitsiyasidan so'ng Oksford universitetining faxriy doktori unvoniga ega bo'lmagan urushdan keyingi birinchi Oksoniya bosh vaziri bo'lishiga olib keldi. Tetcher bosh vazir bo'lgan ilk yillardan boshlab erkin bozor iqtisodiyotini asosiy yo'nalish sifatida tanladi. Davlat iqtisodiyotini bozor kuchlariga ochish, ortiqcha byurokratiyani yo'qotish va moliyaviy tartib-intizomni tiklash uning dasturining markazida turdi.

1983-yildan boshlab keng ko'lamli xususiylashtirish siyosati yuritildi. 29 milliard funt sterlingdan ortiq milliylashtirilgan sanoat va 18 milliardlik kengash uylari xususiylashtirishga o'tkazildi (Vickers & Yarrow, 1991). Uy-joy siyosati natijasida 1 milliondan ortiq britaniyalik o'z uyiga ega bo'ldi. Biroq, tabiiy monopoliyalarning xususiylashtirilishi har doim ham samaradorlikni oshirmadi. Gaz, suv va elektr tarmoqlari raqobatni kuchaytirmadi (Institute of Economic Affairs, 2010). Ko'pchilik iste'molchilar uchun natijalar aralash bo'ldi (Hills, 1991). Kasaba uyushmalari va ish tashlashlarga qarshi siyosat Tetcher hukumati kasaba uyushmalarini cheklashga qaratilgan qat'iy siyosat olib bordi. U kasaba uyushmalarini davlat uchun ham jamiyat uchun ham zararli deb hisoblardi. (Taylor, 1993). 1984-yildagi konchilar ish tashlashi Tetcher siyosiy irodasining sinovi bo'ldi. U konchilarning ish tashlashini oldindan tayyorlangan yonilg'ich xaxiralari va kuchli politsiya nazorati yordamida bostirdi. 1979-yilda ish tashlashlar tufayli 29 milliondan ortiq ish kuni yo'qolgan bo'lsa, 1990-yilga kelib bu raqam 2 millionga tushdi (Office for National Statistics, 1995). Kasaba uyushmalariga a'zo ishchilar soni 57,3 foizdan 49,5 foizga kamaydi. Thatcherning fikricha, tenglikdan ko'ra imkoniyatlarni yaratish muhimroq edi. Bu esa ijtimoiy qatlamlar o'rtasidagi tafovutni chuqurlashtirdi (Gamble, 1988). Ayniqsa, u past daromadli qatlamlar uchun ijtimoiy himoya choralari va subsidiyalarni qisqartirdi. U ayol bo'lsa-da, ayollar huquqlari bo'yicha siyosat yuritmagani; ko'plab feministlar uni dushman sifatida ko'rgan (Purvis, 2004). U o'z davrida boshqa ayollarga yo'l ochishdan ko'ra, mavjud ijtimoiy me'yorlarga moslashgan (Hennessy, 2000). Davlat tartibga solinishi va moliyaviy islohotlar: 1986 yilda Londonda amalga oshirilgan «Big Bang» islohoti moliyaviy bozorlarni tubdan o'zgartirdi. Bu orqali valyuta nazorati olib tashlandi, fond birjalarida cheklovlar bekor qilindi (London Stock Exchange Archives, 1986). Aynan shu islohotlar Buyuk Britaniyani moliyaviy markazga aylantirdi. Oftel (1984), Ofgas (1986) va National Rivers Authority (1989) kabi tartibga soluvchi organlar tuzildi va davlatning bevosita aralashuvi kamaytirildi (Vickers & Yarrow, 1991).

Tetcher 2002-yilda BBC tomonidan o'tkazilgan 100 buyuk britaniyalik so'rovda tirik odamlar orasida eng yuqori o'rinni egallagan. 1999-yilda Time Tetcherni XX asrning 100 ta eng muhim insonlaridan biri deb topdi. 2015-yilda u yirik moliyaviy xizmatlar kompaniyasi Scottish Widows tomonidan o'tkazilgan so'rovda so'nggi 200 yildagi eng nufuzli ayol sifatida birinchi o'rinni egalladi va 2016-yilda BBC Radio 4 ning Ayollar soati quvvati ro'yxatida so'nggi 70 yil ichida ayollar hayotiga eng katta ta'sir ko'rsatgan deb topilgan ayollar ro'yxatida birinchi o'rinni egalladi. 2020-yilda Time jurnali Tetcher ismini Yilning 100 nafar ayoli ro'yxatiga kiritdi. U 1982-yilda uning qo'mondonligi ostida Folklend urushi boshlanganda, Britaniya g'alaba qozonganida, u «Yil ayoli» sifatida tanlandi.

Margaret Tetcher ichki siyosatda tetcherizm va murosasizlik tamoyili bo'yicha ish ko'rdi. U 3 muddat boshqardi:

1.1979-1983-yillar

2.1983-1987-yillar

3.1987-1990-yillar

1990-yil 1-noyabrda Tetcherning 1979-yildagi Vazirlar mahkamasining so'nggi qolgan a'zosi bo'lgan Xou go'yoki Yevropa valyuta ittifoqiga nisbatan ochiq dushmanligi tufayli bosh vazir o'rinbosari lavozimidan iste'foga chiqdi.

Tetcherning Britaniya bosh vaziri sifatidagi 11 yilu 209 kunlik faoliyati XIX asr oxiridagi lord Solsberidan keyingi eng uzun (13 yil 252 kun, uchta afsun) va XIX asr boshidagi Lord Liverpuldan keyingi eng uzoq davom etgan prezidentlik davri Konservativ partiyani ketma-ket uchta umumiy saylovda, ikki marta ko'p marta g'alaba qozongan holda, u g'alaba qozongan partiya uchun berilgan ovozlar bo'yicha Britaniya tarixidagi eng mashhur partiya yetakchilari qatoriga kiradi; uning rahbarligidagi partiya uchun jami 40 milliondan ortiq ovoz berilgan. Uning saylovlardagi muvaffaqiyatlari 1987-yilda Britaniya matbuoti tomonidan «Tarixiy xet-trik» deb atalgan.

Xulosa. Margaret Tetcherning ichki siyosati iqtisodiy barqarorlik, xususiyl sektorini kuchaytirish va kasaba uyushmalari ustidan nazoratni tiklash orqali mamlakatda yangi iqtisodiy model yaratdi (Campbell, 2011). Biroq, bu siyosat natijasida yuzlab ko'mir konlari yopildi, minglab ishchilar ishsiz qoldi va jamiyatda tengsizlik kuchaydi Tetcherning siyosiy merosi keskin: uni erkin iqtisodiy taraqqiyot yetakchisi deb hisoblovchilar ham, ijtimoiy adolatsizlikni kuchaytirgan shaxs deb tanqid qiluvchilar ham ko'pchilikni tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Campbell, J. (2011). The Iron Lady: Margaret Thatcher, from Grocer's Daughter to Prime Minister. Vintage.
2. Marsh, D. (1992). The New Politics of British Trade Unionism: Union Power and the Thatcher Legacy. Macmillan.
3. Purvis, J. (2004). Women and Gender in Twentieth-Century Britain. Routledge.
4. Thatcher, M. (1993). The Downing Street Years. HarperCollins.
5. The National Archives. (1985). Miners' Strike 1984–1985: Cabinet Papers. London: UK Government Archive.
6. Vickers, J., & Yarrow, G. (1991). Economic Perspectives on Privatisation. Journal of Economic Perspectives, 5(2), 111–132.
7. Gamble, A. (1988). The Free Economy and the Strong State: The Politics of Thatcherism. Palgrave Macmillan.
8. Hennessy, P. (2000). The Prime Minister: The Office and Its Holders since 1945. Penguin Books.

9. Hills, J. (1991). Unravelling Housing Finance: Subsidies, Benefits and Taxation. Institute for Fiscal Studies.
10. Institute of Economic Affairs. (2010). The Privatisation Papers: Assessing the Thatcher Legacy. IEA.
11. Jenkins, S. (2006). Thatcher & Sons: A Revolution in Three Acts. Penguin Books.
12. Office for National Statistics. (1995). Labour Market Trends and Industrial Action Data 1979–1994.
13. Taylor, R. (1993). The Trade Union Question in British Politics: Government and Unions Since 1945. Blackwell.